

ІНФОРМАЦІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ АНГЛОМОВНИХ ПОЛІКОДОВИХ СЛОВНИКОВИХ СТАТЕЙ

Томчаковський О.Г.

кандидат філологічних наук, доцент

Одеський національний університет імені І.І. Мечникова

ORCID 0000-0001-6586-8095

Стаття присвячена огляду інформаційного потенціалу полікодових словникових статей в англійській навчальній лексикографії. Комунікативна специфіка навчальних словників проявляється насамперед в їх адресованості чіткому сегменту читацької аудиторії. Вона складається з не-носіїв англійської мови, які вивчають її як іноземну мову і живуть поза ареалом її поширення, а, отже, поза ситуативним контекстом. Особливості користувачів, яким адресовано різноманітні навчальні словники, визначають зміст і форму подачі лексикографічного матеріалу, який націлений, у першу чергу, на розширення словникового запасу читача і, крім того, має на меті ближче познайомити його з культурою англомовного соціуму. Основне завдання лексикографічної статті тлумачного словника полягає в наданні певного обсягу інформації, необхідної для адекватного розуміння читачем того чи іншого слова, яке його цікавить. Для вирішення зазначеного завдання укладачі словників вдаються до використання як наборних, так і зображувальних невербальних засобів комунікації. Визначаємо полікодову лексикографічну статтю як поєднання двох визначень однієї і тієї ж семми, які виконані знаками двох різних семіотичних систем: символічної, тобто мовної, і іконічної, тобто піктографічної. Аналіз інформаційного потенціалу полікодових статей в англомовних навчальних словниках дає підставу стверджувати, що поява піктографічної складової в будь-якому випадку оптимізує передачу і сприйняття інформації. Крім того іконічне повідомлення, як правило, збільшує обсяг інформації, переданої вербальним повідомленням (дефініцією), по-перше, за рахунок експлікації онтологічних характеристик будови, існування і функціонування номінованого референта в світі, а по-друге, за рахунок створення кластерів семантично і мовно пов'язаних лексичних одиниць. У результаті з'являються нові кванти інформації (відсутні в дефініції) та сама інформація структурується в якісь мікросистеми, що пронизують макросистему словника.

Ключові слова: інформаційний потенціал, лексикографія, навчальний словник, полікодова стаття.

INFORMATIONAL POTENTIAL OF THE ENGLISH POLYCODE DICTIONARY ENTRIES

Tomchakovskiy O.

candidate of philological sciences, associate professor

Odessa I.I. Mechnikov national university

The article is devoted to the study of the informational potential of the polycode dictionary entries in English learner's lexicography. The communicative specificity of learner's dictionaries consists in their targeting to a clear segment of the readership. These are non-native speakers of English, studying it as a foreign language and living outside the area of its functioning, and, therefore, outside the situational context. The features of users to whom learner's dictionaries are addressed determine the content and presentation of lexicographic material, which is aimed primarily at expanding the vocabulary of the reader and, moreover, familiarizing him more closely with the culture of English-speaking society. The main task of a lexicographic article in an explanatory dictionary is to provide a certain amount of information necessary for the reader to adequately understand a particular word of interest. To solve this problem, compilers of dictionaries resort to using both typesetting and

pictorial non-verbal communication means. A polycode lexicographic article is a combination of two definitions of the same sememe, which are made with signs of two different semiotic systems: symbolic (linguistic) and iconic (pictographic). The analysis of the informational potential of polycode articles in English learners' dictionaries gives grounds to claim that the appearance of the pictographic component in any case optimizes the transmission and perception of information. In addition, the iconic message, as a rule, increases the amount of information conveyed by the verbal message (definition), firstly, by explaining the ontological characteristics of the structure, existence and functioning of the nominated referent in the world, and secondly, by creating clusters semantically and linguistically related lexical items. As a result, new quanta of information appear (absent in the definition) and the information itself is structured into some microsystems that permeate the macrosystem of the dictionary.

Key words: *informational potential, lexicography, learner's dictionary, polycode entry.*

Вступ. Пізнання світу людиною здійснюється численними способами: через практичну діяльність і взаємодію з іншими людьми, через сенсомоторне знайомство зі світом предметів і розумове входження в світ ідей. Пізнаючи світ, людина крок за кроком формує своє уявлення про нього, свою картину світу. Ступінь компетентності носія мови, безумовно, варіюється в залежності від того, чи є мова його рідною (*mother tongue*), або ж другою мовою (*second language*) чи іноземною (*foreign language*). Словники, адресовані не-носіям мови, що живуть поза ареалу її поширення, класифікуються в теорії лексикографії як навчальні словники (*learners' dictionaries*). Особливості адресатів, для яких призначені такі словники, диктують як контент, так і форму подачі лексикографічного матеріалу (Bogaards, 2003). Картина світу, відображена в них, є симбіозом наївної і основ наукової картин світу. Мовний матеріал націлений на розширення вокабуляра користувача, а також певну інкультурацію в світ англomовного етносу. Метою даної роботи є огляд інформаційного потенціалу англomовної полікодової словникової статті.

Результати і обговорення. Лексикографи формулюють три проблеми, з якими стикається кожен користувач словника: як знайти потрібну інформацію; як її зрозуміти, і як застосувати те, що ти зрозумів. Історія створення навчальних словників англійської мови починається в середині ХХ століття. Основне завдання лексикографічної статті тлумачного словника полягає в наданні певного обсягу інформації, необхідної для адекватного розуміння читачем того чи іншого слова, яке його цікавить. Для вирішення зазначеного завдання укладачі словників вдаються до використання як набірних, так і зображувальних невербальних засобів комунікації.

Визначаємо полікодову лексикографічну статтю як поєднання двох визначень однієї і тієї ж семіми, які виконані знаками двох різних семіотичних систем: символічної, тобто мовної, і іконічної, тобто піктографічної. Полікодова словникова стаття має потужний інформаційний потенціал і є ефективним навчальним ресурсом (Nesi, 1989; Tarp, 2009).

Одне із завдань, які покликане вирішити дане дослідження, полягає в тому, щоб визначити обсяг інформаційного потенціалу статті навчального словника в разі її представленості у вигляді полікодового комунікативного комплексу. Іншими словами, ми прагнемо відповісти на питання: що відбувається з

інформацією, що міститься у вербальній частині статті, після додавання до неї піктографічного компонента? В даному випадку фокус уваги зосереджений виключно на інформації про лексичну семантику номінованих слів, тому що інформація про граматичну семантику, про фонетичну форму слова, про його стильову атрибуцію залишається прерогативою вербального компонента полікодової статті і не підлягає візуалізації.

У плані лексичної семантики можливі кілька варіантів зміни обсягу відповідної інформації в разі появи піктографічного супроводу вербального компонента:

- дублювання інформації засобами іншої (іконічного) знакового коду;
- невідповідність піктографічної інформації її вихідному джерелу – вербальній інформації;
- зменшення інформаційного потенціалу в піктограмі у порівнянні з вербальною частиною;
- специфікація (конкретизація) вербально викладеної інформації абстрактного характеру;
- збільшення інформаційного потенціалу. Відразу уточнимо, що останній варіант має місце багаторазово частіше, ніж всі попередні. Однак розгляду підлягають всі вказані різновиди.

Дублювання інформації, вираженої вербально, засобами іншого, піктографічного коду спостерігаємо не дуже часто. Це має місце в тих випадках, коли всі дефініційні ознаки відображені в малюнку або схемі. Відображення може бути реалістичним або умовним. Перший варіант спостерігаємо, наприклад, у полікодової статті *viaduct [a long high bridge, usually held up by many arches, which carries a railway or a road over a valley]*. Монооб'єктна піктограма пропонує малюнок саме такої споруди – високого і довгого мосту з численними арками, перекинутого з одного схилу долини на інший, по якому їде поїзд.

Інформаційний потенціал полікодової статті в деяких випадках виявляється не повністю адекватним один одному в двох своїх складових – вербальній та піктографічній. Одним з таких випадків виступає невідповідність піктографічної інформації її корреляту – вербальній інформації. У такій ситуації зображення референта неточно, іноді навіть помилково, передає окремі дефініційні ознаки, згадані в тлумаченні. Так, наприклад, лема *bundle* має наступний набір ознак [*a group of things such as papers, clothes, or sticks that are fastened or tied together*]. З трьох ознак: *group, things fastened / tied together* піктограма пропонує тільки перші дві ознаки, зображуючи на поліоб'єктній піктограмі з легендою *bundle* випрану білизну в кошику, бирка під цим малюнком говорить: *a bundle of washing*. Інформаційними розширниками на піктограмі виступають: купа листів (*a heap of letters*), стопки дисків і книг (*a stack of disks, a pile of books*), букет квітів (*a bunch of flowers*) і пачка банкнот (*a wad of money*). Таким чином, ознака *пов'язаний, скріплений* в ілюстрації до заголовного слова не експлікується.

Існують системні причини порушення інформаційної відповідності двох складових у полікодових статтях. Вони призводять до зменшення інформаційного потенціалу в піктограмі у порівнянні з вербальною частиною статті.

Основною системною причиною подібного зменшення виступають обмеження піктографічного коду як такого. Вони призводять до втрати квантів інформації (включеної в дефініцію) про звук, колір (в чорно-білому малюнку), динаміку, когнітивну діяльність, і деяких інших.

Словник *Longman* в статті *rose* вербально згадує про запах, яким славиться троянда, [*a flower that often has a pleasant smell, and is usually red, pink, or yellow*], піктографічних способів прямої передачі цієї дефініційної ознаки немає.

Своєрідним є співвідношення інформаційного потенціалу вербальної і піктографічної частин полікодової статті, яка тлумачить лема з узагальненою або ж абстрактною семантикою. Піктограма неминуче трансформує подібний інформаційний пакет у конкретне втілення узагальненої ситуації. Подібні трансформації визначаємо як специфікацію інформації.

Наприклад, полікодова стаття *predator* пояснює значення слова *хижак* і відсилає до тематично пов'язаного слова [*an animal that kills and eats other animals ---> prey*]. Однак у природі не існує просто хижака або просто здобичі, тому на піктограмі цієї статті зображений орел, який наздоганяє зайця, легенда до піктограми – *predator*, а бирка внизу піктограми – *predator and prey*. Візуалізація поняття *хижак* і поняття *здобич* за допомогою типізованих зразків (без називання їх) сприяє сприйняттю всієї ситуації як єдиного цілого з набором типових актантів.

Як уже згадувалося вище, незбалансованість інформаційного потенціалу в полікодовій статті найчастіше проявляється у збільшенні обсягу інформації в її піктографічній частині. Це відбувається кількома шляхами. Піктограма додає відомості: а) про самого референта, номінованого лемою, б) про інших референтів, пов'язаних з ним різними видами взаємин і включених у піктограму на правах інформаційних розширювачів. Збільшення обсягу інформації за рахунок зображення деяких характеристик референта, які не згадані в дефініції, спостерігаємо в полікодових статтях, в яких номінуються артефакти, покликані служити людині в технічних, військових і т.п. цілях.

Наприклад, лема *blowtorch* (паяльна лампа) пояснюється вербально наступним чином: [*a tool used to heat metal or remove paint from a surface by producing an extremely hot flame*]. З дефініції читач дізнається призначення і спосіб дії інструменту, а піктограма розширює цей пакет інформації відомостями про будову інструменту і його величину, тому що на малюнку зображена рука, що тримає паяльну лампу.

Висновки. Аналіз інформаційного потенціалу полікодових статей в англomовних навчальних словниках дає підставу стверджувати, що поява піктографічної складової в будь-якому випадку оптимізує передачу і сприйняття інформації. Крім того іконічне повідомлення, як правило, збільшує обсяг інформації, переданої вербальним повідомленням (дефініцією), по-перше, за

рахунок експлікації онтологічних характеристик будови, існування і функціонування номінованого референта в світі, а по-друге, за рахунок створення кластерів семантично і мовно пов'язаних лексичних одиниць. У результаті з'являються нові кванти інформації (відсутні в дефініції) та сама інформація структурується в якісь мікросистеми, що пронизують макросистему словника.

Список літератури:

Bogaards P. Uses and users of dictionary. *A practical Guide to Lexicography (Terminology and Lexicography: Research and Practice)* / Edited by P. van Sterkenburg. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 2003. Vol. 6. P. 26-33.

Nesi H. How Many Words is a Picture Worth? A Review of Illustrations in Dictionaries. *Learners' dictionary: state of the art* / Ed. by M.L.Tickoo. Singapore: Seameo regional language center, 1989. Anthology Series 23. P. 124-134.

Tarp S. The foundations of the theory of learners' dictionaries. *Lexicographica* / Edited by F.F.M. Dolezan and others. Berlin/NY: Niemeyer, 2009. № 25. P. 155-168.

Cambridge Advanced Learner's Dictionary (Third Edition) /Ed. Elizabeth Walter. Cambridge: Cambridge University Press, 2008. 1699 p.

Longman Dictionary of Contemporary English /Ed. Della Summers/. Harlow: Pearson Education Limited, 2007. 1949 p.

Oxford Advanced Learner's Dictionary (Seventh edition) /Ed. Sally Wehmeier/. Oxford: Oxford University Press, 2008. 1780 p.

References

Bogaards, P. (2003). Uses and users of dictionary. In *A practical Guide to Lexicography (Terminology and Lexicography: Research and Practice)* / Edited by P. van Sterkenburg. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company. Vol. 6, 26-33.

Nesi, H. (1989). How Many Words is a Picture Worth? A Review of Illustrations in Dictionaries. *Learners' dictionary: state of the art* / Ed. by M.L.Tickoo. Singapore: Seameo regional language center, 124-134.

Tarp, S. (2009). The foundations of the theory of learners' dictionaries. In *Lexicographica* / Edited by F.F.M.Dolezan and others. Berlin/NY: Niemeyer. 25, 155-168.

Cambridge Advanced Learner's Dictionary (2008). Cambridge: Cambridge University Press.

Longman Dictionary of Contemporary English (2007). Harlow: Pearson Education Limited.

Oxford Advanced Learner's Dictionary (2008). Oxford: Oxford University Press.

Стаття надійшла до редакції 27.03.2021 р.